

A segítő foglalkozások tevékenység-profiljának pszichológiai összetevői (Gondolatok az ápolók érdekképviselőre vonatkozó tanácsadói feladatkörének kialakításához)

Dr. Zakar András¹, Dr. Erdósi Erika², Dr. Helembai Kornélia²

¹Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Munkajogi és Szociális jogi Tanszék

²Szegedi Tudományegyetem Egészségtudományi és Szociális Képzési Kar, Ápolási tanszék
e-mail: zakar@juris.u-szeged.hu, era@etszk.u-szeged.hu, helembai@etszk.u-szeged.hu

Cél: A segítő foglalkozások tevékenység-profiljának háttérét alkotó pszichológiai összetevők bemutatására vállalkozunk. Ennek érdekében először áttekintjük a pályafejlődés elméleti kérdéseit, majd ismertetjük a pályával való azonosulás folyamatának komponenseit és mechanizmusait úgy, hogy a segítő-támogató professziókra vonatkozóan nyomon követhető legyen a pszichológiai folyamatok sajátos együttese az előzetes pályával való azonosulástól kezdve egészen a tényleges pálya-identifikáció kialakulásáig.

Módszer: A személyiségi tényezők struktúrájának és dinamikájának középpontjába az interperszonális kapcsolatok rendszerét állítottuk, mivel az önszabályozási és a tevékenység-szabályozási funkciók együttesen integrálják a foglalkozási szerepekhez tartozó professzionális jogokat és köteleességeket.

Eredmények: A felvázolt ismeretek egyértelműen értelmezhetők és a gyakorlatban is eredményesen alkalmazhatók az ápolás új elméletét ötvöző betegvezetésben, hiszen a szereppartneri viszonyrendszerben csak a központi személyiségi jegyek harmonikus működése képes biztosítani kongruens módon a kliensek megfelelő ellátását.

Következtetések: A dinamikus változó körülményekhez való igazodás során a szakemberek egyik fontos új feladata a gondozottak érdekképviselőtének minél teljesebb megvalósítása.

Javaslatok: A segítő-támogató foglalkozások funkciói sorában mielőbb célszerű megjeleníteni az érdekképviselőt, és egyúttal beépíteni az e területeken folyó képzések programjába a nemzetközi szinten egyre gazdagodó érdekképviselői ismeretek együttesét.

Bevezetés

A „*segítő foglalkozások*” elnevezés gyűjtőfogalom, mivel számos professzió sorolható ebbe a csoportba, s ezek köre és összetétele koronként ugyancsak módosul több szempontból is. Ennek megfelelően a segítő foglalkozások és azok művelői időről időre szintén sajátos megítélésben részesülnek. Ez az értékelés időszakonként ugyan változhat, de a hagyományos segítő foglalkozások (ápoló, pszichológus, tanácsadó) tevékenységének tartalmi összetevői és a segítő munkájának személyiségben rejlő feltételei jórészt stabilitást mutatnak, amelynek okai az adott szakterület belső rendszerében éppúgy kereshetők, mint az egyes korok társadalmi igényeinek és lehetőségeinek – különösen a jelen időszakban egyre bonyolultabbá váló – összefüggéseiben.

Az elmúlt években – hazai és nemzetközi tekintetben egyaránt – a segítő foglalkozásokhoz való

viszonyulás jelentős változáson ment keresztül, amely a társadalmi viszonyok összetettebbé válásával, valamint a meglehetősen gyors és folyamatos átalakulásokkal hozható összefüggésbe. Ugyanakkor a segítő foglalkozások iránti érdeklődés nem mindenben követi a felmerülő igényeket, továbbá e pályák társadalmi helyzete és fogadtatása is eléggé változó.

A segítségre szorulóknak számának dinamikus növekedésével, valamint a segítő tevékenységek tartalmának egyre jobban érezhető átalakulásával összefüggésben egyértelműen változik a fiatalok és a felnőttek körében a segítő szakirányok választásának körülményrendszere is. Az egészségügyi és szociális szakokon folyó nagy létszámú képzés elsősorban a szakválasztás motivációs rendszerében hozott jelentős változásokat: azaz mai viszonyaink között a segítő-támogató irányú továbbtanulás választásának indítékai a felvételre jelentkezők körében gyakran

nem kellően szakma-specifikusak, mivel azok sokszor eléggé általánosak és túlzott mértékben szerteágazók (talán még ennél is nagyobb gond a fiatalság körében a növekvő számú struktúra nélküli érdeklődési háttér). Ez sajnos a tanulmányok során sem változik meg mindig a kívánt mértékben, amely többek között nagyban csökkenti az adott pályával való előzetes azonosulás lehetőségét. Azt szintén meg kell említeni, hogy a hallgatóság általános és szakmai képességei sem érik el minden tekintetben az elvárt szintet a tanulmányok kezdő szakaszában. Azt viszont szerencsére elmondhatjuk, hogy a képesség és a motiváció komponensei jelentős mértékben erősödnek az alapképzést követő szakképzés folyamán, illetve annak eredményeként.

Az ugyancsak egyértelmű és mára már általánosan elfogadott, hogy a segítő foglalkozásokra való sikeres felkészüléshez egyre inkább hozzájárulhat a hagyományos szakmai ismeretek elsajátításán túl a pszichológiai felkészítés. Ezért nagyon fontosnak tartjuk a tárgyalt pályák esetében a szakemberré válás pszichológiai összetevőinek minél alaposabb és szélesebb körű megismerését és megismertetését. Ennek érdekében a következőkben felvázoljuk a segítő-támogató professziókat érintő pályafejlődési elméletek alaptételeit, majd áttekintjük a segítő foglalkozásokkal való azonosulás folyamatának tartalmi kérdéseit, továbbá bemutatjuk e pályák eredményes műveléséhez elengedhetetlen személyiségi tényezőket és azok működését, s végül kísérletet teszünk az ápolók tanácsadói feladatkörének pontosítására, különös tekintettel a hivatásuk keretében alkalmazható érdekképviselet gyakorlására.

A pályafejlődés elméleti irányai

A segítő-támogató foglalkozások pályafejlődési sajátosságainak tárgyalásakor mindenképpen az ember-pálya megfelelés elvéből kell kiindulni. A modern pályalélektan ugyanis a korábbi alkalmazás-pszichológiai megközelítést túlhaladva az adott ember és az adott pálya közötti kölcsönhatást képviselve alaptételét kiterjesztette a pályafejlődés egészére, így a pálya kiválasztására, a pályára való felkészítésre és a minél eredményesebb és sikeresebb (gyakorlatban ugyancsak megvalósítható) pályatevékenység támogatására is.

A pályafejlődési elméletek egységes rendszerben való értelmezése számos új fogalom (életút, pályaszocializáció, önmegvalósítás stb.) kialakítását és azok alkalmazását jelentette. A pályafejlődésre vonatkozó teoretikus elképzelések tartalma így jelentős mértékben kibővült, sokszínűvé vált és folyamatosan gazdagodott (Zakar, 1988).

Az életútszemléletet tükröző első elmélet megalkotása, továbbá e terület alapkérdéseinek felvetése és körültekintő megfogalmazása *Ginzberg* nevéhez fűződik, majd hamarosan az őt követő *Super* tette teljessé a máig meghatározó „fejlődés-elvű” elméleti rendszer átfogó és részletes kidolgozását (Zakar, 1982). *Super* rendkívül gazdag és igen hosszú időn át ívelő munkássága minden fázisában a szintézis jelentőségét hangsúlyozta, amelynek középpontjában a szociális szerepek átvétele áll, ezen belül a központi személlyel való azonosulás a meghatározó, tudatos és nem tudatos formában egyaránt. Ez minden egyes segítő foglalkozás esetében kardinális kérdés, hiszen a pályaeljárás e nélkül ezen a téren soha nem lehet teljes értékű.

A pályaválasztás-pályafejlődés elméletével foglalkozók szinte kivétel nélkül valamennyien kifejtették gondolataikat a fejlődéslelektannal összefüggésben. Így többek között *Roe* is, aki szerint már egészen fiatalon meghatározza a gyermekkori szükségletek kielégítettségének mértéke a személy későbbi irányultságát, a pályaeorientáció stabilitását, következésképpen a tényleges szakmai működés eredményességét is. Annak ellenére, hogy sokan bírálták *Roe* felvetését, megítélésünk szerint mégis tanulságos és hasznos lehet a szükségletek tágabb értelmezésében a pályafejlődés érzelmi összetevőit vizsgálni, amelyek jelentősen módosíthatják a meglévő szükségletek összetevőit és struktúráját már a szakmai felkészülés időszakában, majd még inkább a későbbi munkavégzésben (Zakar, 2007). Az affektív összetevők rendkívül fontos szerepet tölthetnek be a segítő foglalkozások során, hiszen a másik ember megértése, problémájának áttekintése és értelmezése iránti szükséglet felkeltése és érvényre juttatása különös jelentőségű.

A döntésre alapozott elméletek központi fogalma a problémaérzékelés, valamint e megközelítés tengelyében áll a környezet segítő vagy gátló hatásának vizsgálata is. Ezekben a teoretikus konstrukciókban a személyiség oldaláról a képességek, az érdeklődés, a motiváció és az értékek kerülnek előtérbe, amelyek az információk keresésében és feldolgozásában játszanak lényeges szerepet, és így folyamatosan befolyásolják az egyén döntését és cselekvését.

Fél évszázaddal ezelőtt *Tiedemann* vetette fel elsőként, hogy a pályafejlődést a döntési folyamatok sorozataként kell megragadni. Elméleti rendszerében a döntés két fázisát különítette el, nevezetesen az anticipációt és a megvalósítást. Az anticipáció szubfázisának tekintette az explorációt, a kristályosodást, a választást és a specializálódást, amelyek

együtthatásukban a differenciálódásban manifesztálódnak. A megvalósítás összetevői szerinte: a bevezetés, az átalakítás és az integráció. Meg kell jegyezni, hogy a szubfázisok sorrendje esetenként változhat a célok és az elképzelések megvalósíthatóságának függvényében.

Ries a pályaválasztási döntést szintén folyamatként határozta meg. Felfogásának lényege, hogy a külső társadalmi normák következtében és a belső okokkal összefüggésben az egyén gyakran addigi státuszának feladására kényszerül. Ebben az esetben a szubjektív megterhelés annál nagyobb, minél tisztázatlanabb és időben behatárolatlanabb a szituáció. Ilyenkor aktivizálódnak az anticipációk, a célokat meg a pályapozíciók formájában tervezi az egyén, hogy státuszát ismételten megerősíthesse. Így kialakul a foglalkozási szerepek rangsora.

A szakmai szerep elsajátításának feltárásához elsősorban a szociológiai és a szociálpszichológiai indíttatású, döntően a szocializációt szem előtt tartó pályafejlődési elméletek járultak hozzá. E megközelítési irány első kiemelkedő képviselője *Rosenberg*, aki a pszichológiai faktorok mellett az esemény-specifikus szociális státuszt, az iskolai képzést, továbbá a különféle szakmai információkat, valamint a lehetséges választási alternatívákat emelte ki.

Rosenberg teóriájában különösen jelentősnek ítéljük a közvetett érvényesülésre utaló tételeket, valamint az anticipált pályaszocializáció megközelítését. Ezen belül központi jelentőségű még itt, főként a pályazonosulás szempontjából, az „esemény-specifikus szociális státusz” fogalmának felvetése és értelmezése.

A pályafejlődés szociálpszichológiai indíttatású felfogásainak legösszefogottabb és máig erősen ható rendszerét *Musgrave* alkotta meg. Gondolatmenetében igen fontos helyet foglal el az anticipált szocializáció, amelynek során az egyén kipróbálhatja az elővételezett pályaszerepeket. Az általa négy szakaszra osztott pályaszocializációs modell legfőbb érdeme, hogy a foglalkozási szerep kialakítását folyamatként értelmezi, amelyben kiemelt helyet foglal el a szereppartner.

Daheim a referenciális csoport elméletére alapozta az elképzelését. Felfogásában az ún. „pályakényszer” nem egyszeri aktus, hanem folyamat, amelyben az idő előrehaladásával egyre erőteljesebben érvényesül a korlátozás. Szerinte a pályapozíciók korlátozásának folyamata az interakciókban megnyilvánuló orientációktól és a tevékenységektől függ.

A főbb elméleti irányok áttekintése alapján összegezetten úgy látjuk, hogy a segítő-támogató

foglalkozások esetében különösen fontos az érzelmi, gondolkodási és a viselkedési jegyek stabilitása. Ugyancsak lényeges itt is az interperszonális kapcsolatok minősége. Ezért az alábbiakban a szakmai szerepsajátítás mentén mutatjuk be a pályával való azonosulás szakaszait és fontosabb jellemzőit.

A pálya-identifikáció folyamata és összetevői

A pályalélektani kutatások sokoldalúan igazolták, hogy valamennyi foglalkozás esetében alapvető elvárás a stabil érzelmi, gondolkodásbeli és viselkedési jegyek kialakulása és megszilárdulása abban a személyközi rendszerben, amelyben az adott egyén dolgozik. Ugyancsak fontos még, hogy a tevékenységi szféra kellő és hatékony működéséhez a mindennapi gyakorlatban megfogalmazott szerepkövetelmények és –elvárások megfelelő összhangban álljanak. A szakmai szerepsajátítás tehát kijelöli a pályafejlődés alapvető irányát és tartalmát, amely a pályával való azonosulást határozza meg.

A szereppartnerséget az jelenti, hogy az egyén által betöltött pozíció több más pozícióval kapcsolódik össze. A szerepelvárásokból pedig a viselkedésre vonatkozó követelmények együttese fogalmazódik meg, amelyet az ellenpozíciót betöltő személyek az adott pozíció viselőjétől elvárnak. Ennek megfelelően ellenpozíciók épülnek ki az adott pályakörökön belüli szerephierarchia alá-, fölé- mellérendeltségi viszonylatában. Ezért a pálya hatékony gyakorlása érdekében a fiatalnak meg kell ismernie a választott pályával kapcsolatos szociális elvárásokat is, amely az eredményes beilleszkedés megfelelő alapfeltételét jelenti. Valamennyi foglalkozási szerep interiorizációja egyénileg történik, de a szakmai szereppel kapcsolatos elvárások nem függenek közvetlenül az egyéni tulajdonságoktól. Ugyanakkor a követelmények elsajátítása, viselkedésbeli megvalósítása már döntően az adott egyén személyiség-tulajdonságainak függvénye.

A pályára való felkészülés során korántsem tekinthető elegendőnek az elméleti ismeretek elsajátítása, amely a különféle gyakorlati feladatok eredményes megvalósítását alapozza meg. Még a saját viselkedéssel kapcsolatos követelmények maradéktalan elsajátítása sem elégséges önmagában az egyes pályakörök sikeres műveléséhez. Ugyanis mindenkinek meg kell ismernie a szereppartner viselkedését, elvárásait, továbbá szerepeik tartalmát és természetesen az abból fakadó követelmények széles skálán elhelyezkedő, többnyire igen szövevényes együttesét is. Az elvárások összekapcsolódásának pontjai a munkatevékenységben gyökereznek,

amelynek tényleges megvalósítója a mindenkori munkát végző személyiség.

A pálya elsajátítása folyamán lényeges kérdés még az adott foglalkozási szerep összetevőinek tisztázottsága. Tartalmát tekintve ez érinti az elsajátítandó ismeretek megfelelő szintjét, valamint a személyiséggel szemben támasztott követelmények együttesét a szereppartnerek szempontjai alapján is.

A következő alapvető kérdés az elvárások összeegyeztethetősége, mivel minden egyes ember a szakmai életútja során újabb és újabb feladatokkal találkozhat, s azokat a környezettel való dinamikus változások kölcsönhatásának folyamatában kell megoldania a mindenkori elvárásoknak megfelelően.

Közismert, hogy az életpálya első nagy szakaszát a *pályaadaptáció* jelenti, amelynek során az általános képzés eredményeként kialakítható a *pályaválasztási érettség*. A pályaalkalmasság felől közelítve itt a képzésre (továbbtanulásra) való alkalmasság válik jelentőssé, főként az előrehaladás érdekében. Az identifikáció fogalmának pályalélektani értelmezésében és alkalmazásában ezt a szakaszt *sub-identifikációnak* nevezzük. E fejlődési periódus az azonosulás szempontjából olyan személyiség-diszpozíciókat jelent, amelyekről csak a későbbiekben dől el, hogy elégséges alapul szolgáltak-e a pályával való tényleges azonosulás kialakításához a szakmai képzés során.

A szakképzés végére e folyamat állapotjelző fogalmait a *pályaérettség* és a *pályaalkalmasság*. Az első esetben lényegében a személyiség olyan fejlettségi állapotáról van szó, amely valószínűvé teszi a választott pályán az eredményes működést, míg a pályaalkalmasság az egyén és a pálya potenciális megfelelését jelenti (Rókusfalvy, 1969). A pályával való azonosulás folyamatában ez a *prae-identifikáció* szintjét jelenti. Kialakulásában egyaránt szerepet játszanak az elméleti tanulmányok és a szakmai gyakorlatok, amelyek a szereppartnerhez visznek közelebb az élmény megragadása tekintetében is. E téren egyébként erőteljesen érvényesül az adott képző intézmény irányt mutató hatása, továbbá jelentősen növekszik a lehetséges munkahelyek befolyása is a (pálya)szerep kidolgozása tekintetében (Helembai, 1989).

A *sub-* és a *prae-identifikáció* fázisai együttesen az *anticipált pálya-identifikációt* jelentik, mivel a választott munkahelyen az önálló pályavitel gyakorlásakor jelentkező hatások további pozitív vagy negatív irányú módosítást eredményezhetnek a pályával való azonosulásban.

A pályatevékenység beilleszkedési szakasza egyébként megkívánja a szakmai szerep önálló gyakorlását, valamint azokat a potenciális feltételeket, amelyek az egyéni stílus kidolgozásához és az egyedi munkavégzés kialakításához szükségesek.

A szereppartner tekintetében a pálya sikeres gyakorlása érdekében teljesülnie kell az összeegyeztethetőségnek, amelynek a munkáját végző személy és a szereppartnerek között kell létrejönnie. A beilleszkedés szakaszában szükséges még az is, hogy a szerep betöltője potenciálisan képes legyen a szereppartnernek változó szükségleteinek és igényeinek teljesítése során az egyéni foglalkozás és bánásmód megvalósítására. Itt már lényegében az egyén és a pálya valóságos megfeleléséről (azaz a beválásról) beszélhetünk, amely feltételezi az önmegvalósítás képességének megfelelő szintjét is. Az önmegvalósítási érettség a személyiség olyan állapota, amikor az egyén integrálódásának irányítója a szakmai munka. Ezt a fejlődési stádiumot az azonosulás szempontjából a *primer identifikáció* szakaszának tekinthetjük. Ezen a téren elsősorban az önálló munkatevékenység eredményességének tapasztalása, a siker átélése, a szereppartnernek részéről történő elismerés stb. azok, amelyek együttesen járulnak hozzá a pályával való azonosulás kiteljesedéséhez és elmélyüléséhez. Ennek a lehetőségeit már a szakirányú tanulmányok éve is magukban hordozzák, a beilleszkedés során meg még inkább bővül a lehetőség a teljes azonosulás létrejöttéhez. Mégis csak a tényleges tevékenység alkalmával nyílik majd igazán mód a pályakövetelményeket is egészében teljesíthető önmegvalósításra, mivel a pályafejlődés e hosszú szakaszában lehetséges leginkább a szakmai szerep egyéni jellegének kialakulása és tartós tulajdonságként való rögzülése. A pálya-identifikáció folyamatában ezt a *szekunder azonosulás* szakaszának nevezzük, amely a primer identifikációra épülve együttesen járul hozzá a *tényleges pályával való azonosulás* kialakulásához (Helembai, 1990).

Pályalélektani értelemben a pálya-identifikáció igazi hordozója a személyiségi tényezők sajátos együttese, amely feltételezi a pályakövetelmények és –tevékenységek komplex rendszerként való működését.

A személyiségi tényezők rendszere és működése

Minden pálya esetében – így a segítő foglalkozások viszonylatában is – alapvető követelmény a szükséges ismeretek elsajátítása. Ugyanakkor a szűken vett szakmai ismeretekhez kapcsolódóan személyi vonatkozások is megjelennek mind a

pálya gyakorlója, mind a szereppartnere(i) tekintetében. A személyiség szabályozáshoz kapcsolódóan a pszichológiában a *kompetencia* központi fogalomként lépett elő. A szociális kompetenciát többen a megfelelő magatartás kialakításának képességeként határozták meg. A klasszikus megfogalmazás szerint a szociális kompetencia az önmegvalósítás és a szociális megfelelés közötti kompromisszum, de további elvárások is fontos szerepet játszanak a lelki képződmény alakulásában. Ugyanis az ember a követelmények és az igények alapján dolgozza ki az egyéniségét, s ez által mintegy egyensúlyba hozza azt. Amennyiben nem sikerül az egyensúly kialakítása az egymást kizáró vagy ellentmondó körülmények között, az egyén egyoldalúan viszonyulhat a szociális normákkal és a szerepelvárásokkal szemben.

A szakmai vélemény alapján az interperszonális kompetencia szintén egyfajta képesség, amely elsősorban más személyek válaszainak ellenőrzését teszi lehetővé. Ennek során döntő jelentőségű a szintézis.

A szociális kompetencia fogalmán lényegében a személyiség szabályozás olyan szintjét értjük, amelynek birtokában az egyén képes különböző szerepeiben saját viselkedését és tevékenységét az elvárt normáknak megfelelően irányítani, és a másokkal való kapcsolatokban e normák szerint részt venni. A személyiség szabályozás tehát olyan komplex rendszer, amelyben a pálya-identifikáció hatótényezői az önszabályozási és a tevékenység szabályozási funkciókban integrálódva fejtik ki hatásukat. Ebben az átfogó és többszörösen összetett együttesben a személyiségi tényezőknek eltérő a szabályozó szerepe. A teljes értékű szabályozás jól elkülöníthető feladatokat ellátó funkciók sorozatából tevődik össze.

A segítő-támogató foglalkozások esetében a pályaalkalmazkodás lényegében akkor eredményes, ha ezeken a szakterületeken tevékenykedők megfelelő motivációs rendszerrel rendelkeznek, amelyet összhangba hoznak az alkalmazkodás céljaival és feltételeivel (először anticipált, később tényleges formában).

A szakmai interperszonális kapcsolatok dinamikája alapján megállapítható, hogy a segítő foglalkozások kapcsolatrendszerét alapvetően a különböző foglalkozási (vagy pálya) szerepekhez tartozó jogok és kötelességek szabályozzák. Így bizonyos viselkedési módokat a szereppartnerek már eleve elvárják egymástól, mintegy anticipálják a másik megnyilvánulásait. Az elvárásoknak kölcsönösen meg kell felelniük a sikeres együttműködés érdekében, tehát

itt a normatív jelleg következetes érvényesülése alapkövetelmény. Elmondható még az is, hogy a munkavégzés során a szerepkötelezettségek és – jogok általában reciprok kölcsönhatásban állnak egymással. A szereppartnerek egyikének (az ápolónak) a joga a másik (kliens) kötelezettségét jelenti és fordítva. Másrészt a kapcsolatok során mindkét fél egyéni interpretálásban jeleníti meg a kialakított és normatív módon szabályozott szerepeket. Így végső soron az „eredményt” mindkét fél befolyásolja a saját viselkedésével. Ugyanakkor mindig az a kívánatos, hogy ez a foglalkozási szerepek betöltői részéről adekvát megoldási módban nyilvánuljon meg (Erdősi, 2003).

A kölcsönhatások létezési formája döntő mértékben interakció, pontosabban az interakciók folyamata. Ezek megvalósulási előzményei részben a szocializáció korábbi tapasztalatain alapulnak, részben a szociális tanulás eredményeként állandóan változnak, átalakulnak. Éppen ezért a saját és a másik megnyilvánulásainak átgondolásához szükséges folyamatok egyben lehetővé teszik az ellenpozícióban lévő ember viszonyulásának alakítását is. Mindennek olyan módon kell megvalósulnia, hogy az adott foglalkozást végző személy az esetleges feszültségeket saját maga és mások sérülése nélkül tudja feloldani. Természetesen a helyzetek értelmezése és megoldása intuíció alapján is lehet sikeres, azonban a segítő foglalkozások esetében erre nem lehet mindig alapozni. Ezért rendkívül fontos a széleskörű és pontos szakmai ismeretek mellett az információfeldolgozás minősége is. A segítő-támogató pályaterületeken dolgozókkal szemben megfogalmazott fontos elvárás az asszertív magatartás és a szereppartnerekhez való empátiás viszonyulás (Erdősi, 2010).

Az ápolók speciális tanácsadói feladata: érdekképviselet

A társadalomban létrejött szemléletbeli változások megkívánják a segítő foglalkozások jelentős átalakítását és egyben igazodását is a kialakult körülményekhez. Így az ápolói szakma – történetiségét tekintve – ugyancsak jelentős fejlődésen ment keresztül, s napjainkban nagymértékben kiszélesedtek az ápolói munka szervezeti és tartalmi összetevői. Az új szemléletű ápolói tevékenység prioritásként határozza meg az ápolási folyamat keretein belül végzett tudatos *betegvezetést* (Helembai, 2010), amelynek egyik meghatározó feltétele, hogy szereppartneri viszonyrendszerüket kongruens módon, a kliens jogait, méltóságát és igényeit figye-

lembe véve kezeljék a professzionális, eredményes munkavégzés érdekében (Erdősi, 2009).

Az 1997. évi CLIV. Törvény az egészségügyről az ápolás célját az alábbiak szerint határozza meg: „... megteremteni annak a feltételeit, hogy minden beteg megőrizhesse emberi méltóságát és önazonosságát, úgy, hogy önrendelkezési és minden egyéb joga csorbitatlan maradjon”, vagyis kiemelten kezeli azoknak a tényezőknek a maradéktalan megvalósulását, amelyek alapját képezik a tanácsadás keretében végzett érdekképviseleti tevékenységnek.

Az ápolás filozófiája megköveteli, hogy az ápoló a beteg képviseletében járjon el, azaz ún. „szószólója” legyen. Az érdekképviselet meghatározása a szakirodalom szerint a szenvedés enyhítésére, a jólét biztosítására, továbbá a betegek érdekeinek a képviseletére irányuló tevékenység, akár a beteg halálát követően is (Gadow, 1980). Ez az etikai alapelv központi szerepet játszik az ápoló – beteg kapcsolatban, továbbá a professzionális ápolás fontos elemének tekinthető, amely tükrözi az ápoló tiszteletteljes hozzáállását a beteghez, mint inviduumhoz, valamint a beteg jogaihoz, különös tekintettel az önrendelkezési jogához. Az érdekképviselet jelentheti a beteg érdekeiért, jogaiért történő kiállást, képviseletüket azokban az esetekben, amikor saját maguk ezt nem tudják megtenni. Az érdekképviselet célja többek között annak a biztosítása, hogy a döntések meghozatala a beteg érdekeinek a figyelembe vételével történjen, védve a betegek méltóságát és privát szféráját. A tanácsadási folyamat során az ápolónak fel kell mérnie, hogy kliense – aktuális állapotának a függvényében – elegendő információval rendelkezik-e

az autonómia gyakorlásához, továbbá biztosítania kell a támogatásáról alapvető emberi jogainak érvényesítése érdekében.

Az ápolónak autonóm szakemberként érdekképviseleti szerepet is be kell töltenie, hogy kliense részére útmutatást, elfogadást és támogatást kérjen a kollégák, a hozzátartozók és a társadalom részéről, különösen abban az esetben, amikor ezeknek az érdekeknek az érvényesítését potenciális külső vagy belső tényezők gátolják. Ebből a szempontból megkülönböztetett figyelmet igényelnek az életkoruk, testi vagy szellemi fogyatékoságuk, egészségi állapotuk, illetve társadalmi-szociális helyzetük miatt kiszolgáltatott helyzetben lévők.

A sikeres érdekképviselet számos pozitív következménnyel jár az ápoló és a kliens számára egyaránt: biztosítja a beteg személyiségének integritását és életminőségének javulását; növeli önértékelését, önbecsülését és önérvényesítését; továbbá támogatja önrendelkezési jogát, autonómiáját, méltóságának megőrzését és részvételét az ápolási folyamatban. Az ápoló esetében a legfontosabb előny a tanácsadás meghatározó aspektusának, a kooperatív magatartásnak a hangsúlyossá válása a beteg döntéshozatali folyamatba történő bevonásával, valamint a szakmai státusz és elégedettség mértékének a növekedése a különböző etikai problémák ápolási folyamatba történő integrálása révén (Erdősi, 2010). Az egészségügyi ellátórendszer tekintetében meg kell még említenünk, hogy megfelelő érdekképviselet nyomán jelentősen javulhat az ellátás minősége, csökkenhet a kliensek megoldatlan problémáinak száma, ezáltal a betegek gyógyulási és túlélési aránya is kedvezőbb tendenciát mutathat (Falk-Rafael, 2001).

Irodalom

- ERDŐSI ERIKA: *A magatartás szociális-interperszonális vonatkozásai diplomás ápolók körében*. Tanulmányok az ápolástudomány köréből II. 2003: 21-27.
- ERDŐSI ERIKA – HELEMBAI KORNÉLIA – PAPP LÁSZLÓ: *Az asszertív magatartás jellemzői az ápolásban*. Acta Sana „Mens sana in corpore sano” Az egészségügyi és a szociális ellátás elmélete és gyakorlata. SZTE ETSZK Tudományos Lapja; 2009; 1: 20-28.
- ERDŐSI ERIKA: *Az asszertivitás személyiségi háttérének vizsgálata ápolóhallgatók körében*. PhD értekezés. Kézirat. Budapest, 2010.
- FALK – RAFAEL, A. R.: Empowerment as a process of evolving consciousness: a model of empowered caring. *Advances in Nursing Science*, 2001; 24 (1), 1-16.
- GADOW, S.: Existential advocacy: philosophical foundation of nursing. In Spricker, S.F & Gadow S (eds.): *Nursing: Images and Ideals*. New York: Springer Publishing Company, 1980.
- HELEMBAI KORNÉLIA: *A szociális pályára készülő középiskolai tanulók identifikációs folyamatának elemzése*. Kandidátusi értekezés. Kézirat. Szeged, 1989.
- HELEMBAI KORNÉLIA: Személyiség szabályozás a pálya-identifikáció folyamatában. *Pedagógiai Szemle*, 1990. 3. sz.

HELEMBAI KORNÉLIA: Általános ápoláslélektan. *A beteg/klienvezetés pszichológiája*. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 2010.

RÓKUSFALVY PÁL: *Pályaválasztás, pályaválasztási érettség*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1969.

ZAKAR ANDRÁS: A pályaválasztás fejlődés-lélektani elméletei. Pályaválasztás, 1982. 2. SZ.

ZAKAR ANDRÁS: *Pályaválasztási elméletek*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1988.

ZAKAR ANDRÁS: A pályaválasztás komplex elmélete. *AGTEDU*, Kecskemét, 2007.

The psychological components of the activity profile of the helping professions
(Thoughts on framing the nurses' counselling functions related to advocacy)

András Zakar PhD¹, Erika Erdősi PhD², Kornelia Helembai PhD²

¹University of Szeged, Faculty of Law and Political Sciences
Department of Labour and Social Law

²University of Szeged, Faculty of Health Sciences
Department of Nursing

e-mail: zakar@juris.u-szeged.hu, era@etszk.u-szeged.hu,
helembai@etszk.u-szeged.hu

Purpose: We aim to demonstrate the psychological components which construct the background of the activity profile of the helping professions. To this end, first we review the theoretical aspects of career development, and then we describe the elements and mechanisms of the process of career identification so that in the cases of the helping-supporting professions the specific combination of the psychological processes could be traced from the time of preliminary career identification as long as the genuine career identification is obtained.

Method: The system of interpersonal relations was placed in the centre of the structure and dynamics of personality factors, as the self-regulatory and activities-regulatory functions jointly integrate the professional rights and duties which belong to the occupational roles.

Results: The outlined knowledge can be clearly understood and can be used in practice, too, in a care management which adopts the new theory of nursing, because in a role-partner system of relationships only harmonious functioning of the central personality traits can provide the clients with proper care in a congruent way.

Conclusions: In the process of adapting to dynamically changing circumstances, an important new task of the professionals is the more and more complete realization of representing the interests of those in care.

Recommendation: Advocacy should soon be incorporated in the list of the functions of helping-supporting occupations, and at the same time the collection of advocacy skills, which are getting richer and richer at the international level, should also be included in the training program of these areas.
